گزارش خبر
NEWSREPORT

کد خبر: ۴۷۴۹۱۲
دوشنبه ۲۲ مرداد ۱۴۰۳ ۶:۱۹

یادداشتی از مهدی بیرانوند روژمان؛

سوگ جهان شعر و ادبیات ایرانی در دومین سالگرد درگذشت هوشنگ ابتهاج

کلمات، واژه ها، سطرها، موزیک ویدئو، دکلمه و نقل و قول ها و دست آخر درخت ارغوان در دومین سالگرد درگذشت امیرهوشنگ ابتهاج به سوگ نشسته اند. جهان شعر و ادبیات ایرانی برای دومین سال بدون (سایه) است. آری ادبیات پارسی بدون او بی سایه است سایه ای که تخلص او بود و امضای اشعارش.

به گزارش خبرنگاران گروه فرهنگ، هنر و رسانه گزارش خبر، سایه هم در آغاز همچون شهریار، چندی کوشید تا به راه نیما برود اما نگرش مدرن و اجتماعی شعر نیما به ویژه پس از سرایش ققنوس، با طبع او که اساساً شاعری غزل‌سرا بود، همخوانی نداشت. پس راه خود را که همان سرودن غزل بود، دنبال کرد.

سایه در سال ۱۳۲۵ مجموعه «نخستین نغمه‌ها» را که شامل اشعاری به شیوه کهن است، منتشر کرد. در این دوره هنوز با نیما یوشیج آشنا نشده بود. «سراب» نخستین مجموعه او به اسلوب جدید است اما قالب همان چهارپاره با مضمونی از نوع غزل و بیان احساسات و عواطف فردی، عواطفی واقعی و طبیعی است. مجموعه «سیاه مشق» با آنکه پس از «سراب» منتشر شد شعرهای سال‌های ۲۵ تا ۲۹ شاعر را دربرمی‌گیرد. در این مجموعه، سایه تعدادی از غزل‌های خود را چاپ کرد و توانایی خویش را در سرودن غزل نشان داد تا آن‌جا که می‌توان گفت تعدادی از غزل‌های او از بهترین غزل‌های این دوران به‌شمار می‌رود.

سایه در مجموعه‌های بعدی اشعار عاشقانه را رها کرد و با کتاب شبگیر خود که حاصل سال‌های پُرتب‌وتاب پیش از سال ۱۳۳۲ است، به شعر اجتماعی روی آورد. مجموعه «چند برگ از یلدا» راه روشن و تازه‌ای در شعر معاصر گشود. از نمونه کارهای وی می‌توان به آلبوم دستگاه چهارگاه و نغمه افشاری اشاره کرد که در سال ۱۳۵۵ کانون فکری کودکان و نوجوانان به انتشار رساند.

در این آلبوم نوازندگان برجسته به شکل تک‌نوازی و گروه‌نوازی در گوشه‌های دستگاه‌ها و آوازهای ایرانی جهت آموزش به نوجوانان علاقه‌مند اجرا کرده‌اند. این مجموعه با کمک کامبیز روشن‌روان پدید آمد. سایه پس از درگذشت احسان طبری در بهار ۱۳۶۸ مثنوی «قصه خون دل» را به یاد و در رثای او سرود. ترانه «در این سرای بی‌کسی» از سروده‌های هوشنگ ابتهاج است.

در مهر ۱۳۹۵ بیست و سومین جایزه بنیاد موقوفات افشار که در این بنیاد برگزار شد، به هوشنگ ابتهاج اهدا شد. در این جلسه علاوه بر سیدمصطفی محقق داماد و غلامعلی حداد عادل شخصیت‌های برجسته فرهنگی چون محمدرضا شفیعی کدکنی، حسن انوری، فتح‌الله مجتبایی، علی‌اکبر صالحی، سیدرضا صالحی امیری، احمد مسجدجامعی، عبدالحسین مختاباد و ژاله آموزگار حضور داشتند.

امیر هوشنگ ابتهاج یکشنبه ۶ اسفند ۱۳۰۶ در رشت در خانواده‌ای بهایی زاده شد. پدرش آقاخان ابتهاج از پزشکان رشت و مدتی رئیس بیمارستان پورسینای این شهر بود و مادرش فاطمه رفعت نام داشت. پدربزرگ او «ابراهیم ابتهاج الملک» گرکانی و مادربزرگش اهل رشت بود. در زمانِ تسلّطِ جنگلی‌ها پدربزرگش را یک اسلام‌گرای تندرو به تحریکِ ملاّیانِ قشریِ حامیِ روس با داس کشت.

برادرانِ ابتهاج، یعنی غلامحسین ابتهاج، ابوالحسن ابتهاج و احمدعلی ابتهاج، اعمامِ امیرهوشنگ بودند.

هوشنگ ابتهاج دورهٔ تحصیلات دبستان را در رشت و دبیرستان را در تهران گذراند و در همین دوران اولین دفتر شعر خود را با نام نخستین نغمه‌ها منتشر کرد. ابتهاج در جوانی دلباخته دختری ارمنی به نام گالیا شد که در رشت ساکن بود و این عشق دوران جوانی دست‌مایه اشعار عاشقانه‌ای شد که در آن ایام سرود. بعدها که ایران غرق خون‌ریزی و جنگ و بحران شد ابتهاج شعری به نام (دیرست گالیا…) با اشاره به همان روابط عاشقانه‌اش در گیر و دار مسائل سیاسی سرود.

هوشنگ ابتهاج تا امروز آثار مهم و متعددی را منتشر کرده است که ازنظر ادبی حائز اهمیت هستند.

«نخستین نغمه‌ها» جزو اولین آثار ابتهاج است که در سال ۱۳۲۵ منتشر شد. این اثر شامل اشعاری به شیوه کهن است که به غزلیات حافظ بسیار نزدیک هستند و غزل‌هایی با مضامین عاشقانه و لطیف را در برمی‌گیرد. «سراب» اثر دیگری از این شاعر است که در سال ۱۳۳۰ منتشر شد که به شیوه جدید نگاشته شده و احساسات و عواطف فردی را به تصویر می‌کشد. ابتهاج «سیاه مشق» را که شامل شعرهای اواخر دهه ۳۰ زندگیش بود، در سال ۱۳۳۲ منتشر کرد و پس از آن در همان سال اثر «شب‌گیر» را که درباره مردم و اوضاع اجتماعی بود، نوشت.

ابتهاج در سال ۱۳۳۴ کتاب «زمین»، در سال ۱۳۴۴ کتاب «چند برگ از یلدا»، در سال ۱۳۴۸ کتاب «یادنامه»، در سال ۱۳۶۰ کتاب «تا صبح شب یلدا» و در سال ۱۳۶۰ کتاب «یادگار خون سرو» را نوشت و منتشر کرد.

یکی از آثار مهم او تصحیح غزل‌های حافظ است که با عنوان «حافظ به سعی سایه» در سال ۱۳۷۲ منتشر شد. این اثر حاصل سال‌ها حافظ‌شناسی این شاعر فرهیخته است. ابتهاج کتاب «تاسیان مهر» و کتاب «بانگ نی» را در سال ۱۳۸۵ منتشر کرد.

«کتاب پیر پرنیان اندیش» درباره زندگی امیر هوشنگ ابتهاج به همت میلاد عظیمی و عاطفه طیه در دو جلد نگاشته شده که شامل دست‌نوشته‌ها و عکس‌های این شاعر گران‌قدر نیز هست. انتشارات سخن این اثر را در سال ۱۳۹۵ منتشر کرد و در اختیار علاقه‌مندان به امیر هوشنگ ابتهاج قرار داد.

مجموعه شعر تاسیان

مجموعه شعر تاسیان در برگیرنده آثار هوشنگ ابتهاج، در اوزان نیمایی و قالب‌های غیرکلاسیک است. این کتاب شامل ۸۷ قطعه شعر کوتاه است که شاعر در فاصله بین سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۸۰ در قالب شعر نو سروده است که البته بسیاری از آن‌ها در مجموعه‌های ترکیبی قبل نیز منتشر شده‌اند. این کتاب توسط نشر کارنامه منتشر شده است.

تاسیان کلمه‌ای به گویش گیلکی است. مهدی یزدانی‌خرم نویسنده درباره این کلمه نوشته است: «گویا به حالتی می‌گویند بعد از مرگ، سکراتی که بعد از رها شدن جان، انسان به آن دچار می‌شود. شاید مترادف تولد باشد در جهان فانی. منتها با درکی همه جانبه و غیرقابل اغماض ».

مجموعه شعر بانگ نی

بانگ نی مجموعه شعری از هوشنگ ابتهاج است که در سال ۱۳۹۶ برای دومین بار منتشر شد چرا که بار اول در سال ۱۳۸۶ چندی بعد از انتشار توقیف شده بود. این کتاب توسط نشر کارنامه منتشر شده است. سرایش این مثنوی از سال ۱۳۴۰ شروع و تا سال ۱۳۶۰ تکمیل آن ادامه داشت. دگرگونی اساسی اندیشه، این اثر را از سایر مثنوی‌های بزرگ پارسی متمایز می‌کند. این مثنوی بر پایه دانش و آگاهی انسان امروز و با نگاهی به ارمان‌ها و رنج‌های انسان معاصر پدید آماده است.

بانگ نی در زمان انتشار عنوان دومین کتاب شعر پرفروش بازار کتاب تهران را به خود اختصاص داد. بخش‌هایی از این اثر پیشتر توسط محمدرضا شجریان و شهرام ناظری خوانده شده است.

مجموعه شعر آینه در آینه

آینه در آینه مجموعه شعری است از هوشنگ ابتهاج(ه.الف.سایه) که توسط نشر چشمه منتشر شده است. نکته جالب توجه در این مجموعه این است که گزینش آن‌ها توسط استاد شفیعی کدکنی صورت گرفته است. شفیعی کدکنی درباره نحوه گزینش این اشعار چنین می‌گوید: «اگر می‌خواستم این انتخاب را بر محور اصلی شاهکاری او –که در آن اکثریت با غزل‌ها است- استوار کنم، شاید برای بعضی از گونه‌ها و نمونه‌های دیگر کمتر مجال تجلی حاصل می‌شد. اما در این گزینش، مقصود اصلی، ارائه نموداری از مراحل مختلف خلاقیت هنری او و نمونه هایی از تجارب گوناگون وی در عالم شعر و شاعری بوده است.»

مجموعه شعر راهی و آهی

راهی و آهی منتخب هفت دفتر شعر از هوشنگ ابتهاج(سایه) است که عبارت‌اند از سراب، شبگیر، زمین، چند برگ از یلدا، یادگار خون سرو، سیاه مشق و راهی و آهی. در ابتدای کتاب، مطلبی تحت عنوان سنگی به زیر آب که بررسی مختصات غزل‌های سایه است از چشمه روشن، نوشته دکتر غلامحسین یوسفی، انتخاب شده است. این کتاب توسط انتشارات سخن منتشر شده است.

سایه و شعر رمانتیک

غزل های سایه نمونه های بارز شعر رمانتیک محسوب می شوند که سرشار از عاطفه ای صمیمی است و اصلی ترین عامل زیبایی و جذابیت آن به شمار می آید. از دوره مشروطه به بعد، گرایش به مضامین اجتماعی در شعر، برجسته شد. تا حدی که در این دوره، توجه به مضمون، فرم را تحت الشعاع قرار داد و شعر از لحاظ تخیل و هنر شعری به شدت تنزل یافت اما با آمدن نیما و تحولاتی که او در دنیای شعر و شاعری ایجاد کرد، شعر بار دیگر با خلاقیت‌های شاعرانه پیوند یافت و در عین حال، همچون ابزاری در خدمت بیان مضامین اجتماعی قرار گرفت.

در شعر امروز، شاعر به اقتضای مردمی شدن هنر و ادبیات، بیشتر به عواطف جمعی و بشری می پردازد تا آنجا که حتی فردیت عاطفی شاعر با کلیت اجتماعی و بشری او می‌آمیزد، این تغییر نگرش به خوبی در غزل سایه قابل مشاهده است. سایه بیشتر با به کار گرفتن «منِ اجتماعی» و «منِ انسانی»، اندیشه های خود را بروز می دهد.

مقصود از «منِ اجتماعی»، عاطفه‌ای است که شاعر در برابر حوادث نه از دیدگاه خویش، بلکه به عنوان نماینده گروهی واکنش نشان می دهد. ابتهاج با اینکه در خانواده ای مرفه می زیست اما هیچگاه نسبت به مسایل اجتماعی بی تفاوت نبود. او از آن هنگام که به دنیای شاعری پا نهاد، نتوانست نسبت به مسایل اجتماعی و اتفاقات و حوادثی که پیرامونش رخ می دهد بی تفاوت باشد.

این اشتغال و حساسیت ذهنی با سرودن شعرهایی به شیوه کهن در مجموعه «نخستین نغمه ها» به روشنی انعکاس یافته است. این جریان، پس از آشنایی ابتهاج با نیما و جریان شعر نو، شکل آشکارتری به خود گرفت و او را به عنوان شاعری متعهد و اجتماعی مطرح کرد. از آن زمان به بعد، تعداد زیادی از غزل های ابتهاج تحت تأثیر «منِ اجتماعی» او پدید آمد. به عنوان نمونه در غزل مشهور «در کوچه سار شب»، این شعر سرشار از بنمایه ها و نمادهای سیاسی و اجتماعی است.

شاعر در این غزل که در سال های پر از خفقان و ناامیدی پس از کودتای ۱۳۳۲ خورشیدی سروده با دردها و حسرت های مردم همراه و همدل شده است. غزل «قدر مرد» نیز با مطلع بگذر شبی به خلوت این همنشیـن درد تـا شرح آن دهم که غمت با دلم چـه کرد خـون مـی‌رود نـهـفـتـه از ایـن زخـم انـدرون ماندم خمـوش و آه که فـریاد داشت درد، نیز به همینگونه است.

شاعر در این غزل، با به کارگیری نماد شب، فضای سیاسی حاکم بر جامعه و فشارهای تحمیل شده بر مردم آن روزگار را در غزل خود به خوبی مطرح می کند.